

Egy ígéretes sorozat indítókötete

*Tusor Péter (szerk.): „Írom kegyelmednek, mint igaz magyar igaz magyarnak...”
Lippay György veszprémi és egri püspök, esztergomi érsek levelei magyar arisztokratákhoz, nemesekhez. Bibliotheca Historiae Ecclesasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány Nuncupatae. Collectanea studiorum et textuum. Series II. Classis I. Vol. 1. Budapest, 2015.
541 oldal*

A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete – Pázmány Péter Katolikus Egyetem „Lendület” Egyháztörténeti Kutatócsoportja új sorozatának indítójaként látott napvilágot Tusor Péter kutatócsoport-vezető szerkesztésében a 17. század egy meghatározó egyházi és egyúttal politikai vezető egyéniségének, Lippay Györgynek magyar nyelvű leveleiből összeállított kötet. Fontos hangsúlyozni, hogy az egyházi méltóság leveleinek és nem levelezésének kiadásáról van szó, hiszen a levelezés teljes kiadása – beleértve a hozzá írt leveleket is – mennyiségét tekintve meghaladná egy ilyen egyébként is meglehetősen vaskosra sikerült kötet terjedelmi korlátait.

A szerkesztő eddigi munkásságával kiválóan bizonyította jártasságát a kora újkori egyház-, politika- és diplomáciatörténet bonyolult világában. E kötetrel azonban saját állítása szerint is új vizekre evezett, hiszen Lippay és a hozzá hasonló, jelentősebb egyházi és világi politikusok leveleinek kiadása még meglehetősen gyermekcipőben jár a magyar történetírás területén. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy Tusor Péter egyetlen lábjegyzetben fel tudta sorolni a modern magyar történetírás termékeként eddig megjelent kora újkori missziliakadásokat (XII. old. 5. l.), s egyházi vezetők közül csak a nagy előd, Pázmány Péter

levelei jelentek meg kötetben még a 20. század elején. Ez pedig nyilvánvalóan növeli a szóban forgó munka értékét, hiszen hiánypótlónak számít. Annál is inkább, mivel a benne összegyűjtött levelek a lehető legkülönbözőbb levéltárakban találhatóak (MNL OL MKA és családi levéltárak, ELTE EKK, OSzKK, Esztergom Prímási Levéltár, ÖStA HHStA, Besztercebányai Járási Levéltár, Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Levéltára, Szlovák Nemzeti Levéltár), illetve néhány közülük régebbi forráskiadásokban lelhető fel. Egy kötetben való közlésükkel természetesen a korszakkal foglalkozó történészek dolgát is nagyban megkönnyítette a szerkesztő. Összesen 457 levél került a közlendő források sorába, melynek döntő hányada (359) a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának irataiból került ki.

Tusor Péter gondosan megírt bevezetést (XI–LIV. old.) illesztett a kiadott levelek elé, amelyben historiográfiai bevezető után a levelek lelőhelyeit ismerteti. Ezt követően a korpusz forrásértékéről tudósít, meg tudhatjuk, kikkel állt kapcsolatban Lippay, és a szerkesztő felhívja a figyelmet arra is, hogy a levelek a korabeli rendi politika működési mechanizmusába is bepillantást engednek. Végül a szerkesztő által lefektetett, következetes és korrekt közlési elvek következnek. Az átírás Tusor Péter szavaival élve „hózzávetőlegesen” betűhív, ugyanakkor feloldotta a rövidítéseket, illetve végrehajtott apróbb, értelmezést segítő változtatásokat, mivel a szövegkiadás elsősorban nem filológiai, hanem történettudományi célokat szolgál. Ezen túl felhívja a figyelmet több alkalommal is bevezetője során, hogy e forrásközlés – mint más hasonló munkák – csupán alapul szolgálhat, de nem helyettesíthet sem egy Lippay-biográfiát, sem egy-egy kutatásra érdemes téma feldolgozását, ennek szemléltetésére több példát is említ. A bevezető

rövidített változata a kötet végén németül is olvasható (521–541. old.), amihez a szerkesztő egy térképet is illesztett, feltüntetve rajta azokat az elköltözött egyházmegyeszékhelyeket (Veszprém = Sümeg, Eger = Kassa, Esztergom = Nagyszombat), ahol Lippay püspök, illetve érsek volt. A kötet esztétikai megjelenése kapcsán meg kell még említeni a bizonyos helyekre beillesztett faksimile ábrázolásokat, s Lippay érseki pecsétjének képe is helyet kapott a bevezetőben.

A jegyzetapparátus alapvetően két részből áll. Tusor Péter a szöveg filológiai jellegzetességeit (például betoldások, kihúzások) betűkkel jelöli, az előforduló személyneveket és említett fontosabb eseményeket pedig első előfordulásukkor a levelek végén ismerteti számozott jegyzettel, minden levélnél újraindítva a számozást. Ezzel az eljárással gördülékenyebbé teszi az olvasást, miközben megkapjuk a kellő mértékű tájékoztatást. Szakirodalmi utalások csak bizonyos, indokolt esetekben találhatók a forrásközlés lábjegyzeteiben, azonban a kötet végén található részletes bibliográfia (471–482. old.) megfelelő információt nyújt az olvasónak. A könyv végén elhelyezett index (személy-, valamint hely- és tárgymutató) is remekül használható (485–508. old.), hiszen nem csupán a neveket, hanem az illetőnek a levelekben említett tisztségeit (a „palatunis uram” címszónál például a nádorok nevei is szerepelnek) szintén jelöli keresztivatkozással. Az előforduló neveknel az iratok számát és nem az oldalszámot adta meg a szerkesztő, ez azonban nem nehezíti meg túlzottan a tájékozódást, hiszen a lapok tetején megtalálható az aktuális levél numerusa. A mutató után egy levelekről készített jegyzék is található (509–519. old.). A szerkesztő ezen túl egy szintén a kötet szókincsére szabott, latin kifejezésjegyzéket is beillesztett a kiadott levelek után (461–470. old.), amely nagyban segíti a latin nyelvben kevésbé jártas olvasót. Mindemellett használnál értelmező jegyzeteket/fordításokat is a hosszabb latin kifejezések, bibliai és egyéb

helyekről származó idézetek kapcsán. Ezenkívül a kötet szaklektorainak – Fazekas István és Kármán Gábor – neve is garancia lehet a szakmai megbízhatóságra.

A szóban forgó munka lényegi részét természetesen maga a szövegközlés teszi ki (3–460. old.), amely főként eddig kiadatlan, illetve már kiadott, magyar főnemeselekhez – olykor feleségükhöz/özvegyükhöz – írott levelek közléséből is áll. A régebben már kiadott levelek a kötetben is teljes formában szerepelnek, csupán egy nemrég reprintben megjelent forráskiadás leveleit közli a szerkesztő regeszta formában, kurzívan szedve. Minden egyes levél előtt a forráskiadásokban megszokott módon rövid regeszta segíti a tájékozódást. Az iratok kronologikus szerkesztés alapján kerültek a kötetbe (1634. július 10. és 1665. július 22. közötti intervallumban), csak néhány olyan – a két Rákóczi Györgyhez írt – levél olvasható, melyeket Tusor Péter később illesztett közéjük, de ezt minden esetben külön jelölte. A korpusz alapján kirajzolódik Lippay karrierjének képe, érzékelhető, mikor játszott valóban fontos szerepet, és mikor mellőzték őt. A közölt levelek igen nagy hányadban az 1642-es szőnyi béketárgyalásokról és a harminc éves háborúról, illetve annak erdélyi és török politikát érintő részéről szólnak, hiszen ez a kérdés foglalkoztatta leginkább a korabeli politikai elitet. Ugyanide kell sorolni a II. Rákóczi György lengyelországi hadjáratának körülményeit és következményeit taglaló leveleket, melyek egyikében található a kötet címében található idézet is (316. sz.). Ebben az időszakban azonban már csökkent a primás politikai súlya az udvarban, ezt ő maga is konstataulta leveleiben. Szintén nagyobb mennyiségű levélben kerül terítékre az 1663–1664-es hadjárat is.

Az iratokban felbukkanó, a történettudomány – főleg diplomáciatörténet – érdeklődés körébe tartozó kérdések közül magam most csak néhányat emelek ki, ezzel is szemléltetve egy ilyen típusú forráskiadás előnyeit. Lippay egy 1644. április 4-én kelt levélben (162. sz.) közölte Esterházy Miklós

nádorral Alexander Greiffenklau akkori portai rezidens (1643–1648) bizalmas információit, miszerint Michel d’Asquier császári főtölmács és rezidens elődje, Johann Rudolf Schmid „lator” és őfelsége árulója, azonban ennek bizonyítékaira sajnos nem tér ki. Történetírásunkban csupán annyi volt eddig bizonyos, hogy a nádor járta ki az Udvarnál Schmid visszahívását Konstantinápolyból. Hajnal István túlzásnak nevezi az említett vádakat, de elismeri, hogy Schmid elég mostohán bánt utódjával. Az említettek tisztázása tehát további kutatásokra vár. Egy másik érdekes kérdés az 1642. évi szőnyi tárgyalásokhoz kapcsolódik, Lippay ugyanis a következőt írta Esterházy Miklósnak: „Az Sitvatoroki diplomát magunk mi *falsificaltuk* etc., az többit pennara nem bizhatom” (92. sz.; a kiemelés a forrásközlést követi.). Az idézett mondat abból a szempontból is jelentős, hogy a történetírás (Bayerle Gusztáv, Karl Nehring, Papp Sándor) eddig csupán a török változat hamisításával számolt. Szintén felmerülhet kérdésként, vajon az érsekhez milyen csatornán jutott el 1659-ben a Portára küldött futár halálhíre (346. sz.), hiszen a haláleset

nyilván lelassította az információáramlást is az adott politikai helyzetben, ez a levelekből egyértelmű. Az említett szempontok persze csupán e sorok írójának tudományos érdeklődésére fókuszálnak, a levelekben minden bizonnyal sok egyéb, a korszakkal foglalkozó történészek érdeklődését felkeltő kérdés rejlik még.

A tárgyalt forráskiadás tehát számos kutatási témához (egyház-, politika-, társadalom-, had-, diplomácia- és művelődéstörténethez egyaránt) nyújt kiindulópontot vagy éppen adalékinformációkat, és valóban hiánypótlónak számít a magyar történetírásban. Reméljük, Tusor Péter ígéretéhez híven, hamarosan megjelenhet a kötet folytatása a Lippayhoz írt – jóval nagyobb korpuszt kitevő – levelek regesztáinak közlésével, amely az érsek latin nyelvű levelezésének kiadásához hasonlóan informatívnak ígérkezik. Szintén bízunk abban is, hogy e kötet inspirálóan hathat és mintául szolgálhat más, kora újkorhoz kötődő magyar nyelvű misszilis-kiadások elkészítéséhez is.

SZABADOS JÁNOS